

Szász parasztvár a barcasági hegytetőn – Rozsnyó

A rozsnyóiak mesélték valaha a következő regét szeretett és megbecsült várúkról: a Thököly-szabadságharc idején Rozsnyó várának kapitánya Petróczi Antal volt, akivel együtt élt szépséges leánya, Emma. Az apának egyszer feltűnt a leány egyre nagyobb szomorúsága. Kérdésére bevallotta, hogy halálosan szerelmes a dalias Dálnoki Lőrincbe. Az apa nem haragudott meg érte, szívesen látta a fiatalok összemelegedését. Megtörtént az eljegyzés, kitűzték az esküvő napját is, amikor Thököly seregei megindultak Habsburg-Magyarország ellen. Petróczi a kurucok pártján állt, jövőre veje viszont kötelességének tartotta, hogy Bécs mellett húzzon kardot. Az esküvő elmaradt, Dálnoki sietett a császár seregébe. Menyasszonya nagysokára, mikor már abban sem bízott, hogy életjelt hall róla, hírnök útján megtudta, hogy vőlegénye könnyű lótt sebbel fogságba került. Az öreg Petróczi levele és Thököly kegyessége révén Dálnoki engedélyt kapott, hogy menyasszonyát meglátogathassa Rozsnyón, esküt téve, hogy a fogságba visszatér. Rozsnyón aztán az ifjú pár titokban megesküdött s Emma követte férjét vissza a fogságba, mert nem akart tőle elszakadni. Dálnoki mint apródját jelentette be a férfiruhába öltözött nőt a fejedelemnek. A turpisság hamarosan kiderült. Thököly azonban megértő volt a szerelmesek iránt, s arra „büntette” őket, hogy egy évre Rozsnyóra kell menniük s csak akkor térhetnek vissza a fogságba. Dálnokit ez a nagylelkűség annyira meghatotta, hogy Thököly hűségére esküdött. A fejedelem azon nyomban kinevezte kapitánnyá, de adott szavát nem másította meg; elküldte egyesztendei szabadságra Rozsnyóra, szívesen ajánlva magát keresztapának is.

Rozsnyó neve a nyelvészek megállapítása szerint vadrózsával benőtt rétet, ligetet jelent; német eredetű szó.

Némely történészek valaha úgy vélekedtek, hogy a XIII. század elején a német lovagrend által épített erdélyi várak egyike lehet Rozsnyó. Valójában azonban semmi köze a lovagokhoz. Feltehetően a XV. században Rozsnyó szász városka lakói építették maguk és értékeik védelmére, hiszen a település közel feküdt a Kárpátokon átvezető szorosokhoz, tartani kellett a török betörésektől.

1540-ben a rozsnyóiakat a vár erősítésében évi 25 forint adóelengedéssel segítették. Csekély őrségét mindössze egyetlen porkoláb és négy drabant alkotta. A városka lakói tehát láthatóan igencsak takarékosak voltak. A XVI. század közepétől kezdik a várat egyre jobban bővíteni, erősíteni. A hadas időkben bizony szükségük is volt erre. Ha ellenség közelgett, a városka lakossága fölmenekült a várba, a férfiak kardot ragadtak, a családok meghúzódtak a házakban; minden családnak volt saját kis házacskája az udvaron, illetve a falakhoz ragasztva. Az élet ugyanúgy folytatódott, ahogy a hegy tövében abbahagyták. A gyermekek iskolába jártak, még paplak és kápolna is volt. A jószágot a terjedelmes külső várba, a XVII. században épült ún. baromvárba terelték: ez utóbbi kőholdnyi, kőfallal övezett legelőterület jelentett.

1612-ben Báthory Gábor haddal támadt a szászokra és Rozsnyó várát is ostrom alá vette. A lakosok a várba menekülve bátran ellenálltak. A védelmet egy román segédcsoport is erősítette. Mikor azonban a forrástól elzárták a várbelieket, a katonák és a lakosság kitartása rohamosan csökkenni kezdett. A hetedik napon a bíró megnyitotta a kapukat, azzal a feltétellel, hogy a fejedelem nem ültet katonákat a várba. Az alku ellenére Báthory csapatai költöztek a parasztvár falai közé. Nem is tudták kiverni onnan őket, hiába próbálták; csak amikor a szászok iránt megennyhült Báthory haragja, akkor vehették újra birtokba – immáron békésen – Rozsnyó lakói. Mindez természetesen nem ingyen történt, hanem ezernyi aranyforint lefizetése ellenében.

A XVII. században tovább épült a vár s békeidőben a polgárok szalonnájukat, gabonájukat, értékeiket tárolták benne. 1658-ban a tatár betöréskor jó szolgálatot tett, megmenekült a

lakosság és az állatállomány. 1660-ban Mikes Mihály, II. Rákóczi György vezére ostromolta – sikertelenül. Nem sokkal később a havasalföldi román csapatokat üzték el ágyútűzzel a falak alól.

1688-ban Bádeni Lajos német hadait szeretettel fogadták a szászok, a zsoldosok azonban csúfosan kirabolták őket. Ezek után jobbnak látta a lakosság, ha huzamosabban felköltözik a várba s meggondolja, kinek nyit kaput. Rákóczi kurucai, Rabutin németjei pusztították a vidéket, nehéz éveket éltek át a jámbor szász polgárok. Már véget értek a harcok, amikor az elszállásolt németek 1718-ban felgyújtották a várost, és a tovaterjedő tűz elhamvasztotta a várat is. A szászok azonban helyreállították a falakat, a tetőket s továbbra is a gabona, szalonna tárolására használták. 1802-ben erős földrengés rongálta meg a falakat. Több épület összeomlott, azokat meghagyták romnak, de őrt mindvégig tartottak benne és egy része mindig lakható állapotban maradt.

A 771 m magas hegytetőn álló várhoz szerpentinek út vezet. A kapun belépve falépcsőn jutunk a várudvarra, amely lejtősen emelkedik. A kaputorony közelében álló kis házban találjuk a múzeum kiállítását. Az udvar közepén látható a több mint száz méter mély kút. A vár nyugat felé elkeskenyedik, keleti irányban viszont tölcészerűen kiszélesedik. A baromvár felé néző oldalon a zárófalat három hatalmas ágyútorony erősíti.

Csorba Csaba

„Boszorkányság: Haszontalan mendemonda”

Zemplén megye levéltárában a büntetőpererek között sok boszorkányper is található, különösen a XVIII. sz.-ból. Klasszikus korszakuk 1768-ban, Mária Terézia boszorkányperetként betiltó rendeletével zárult le.

Már Kazinczy Ferenc is érdekesnek találta őket, mert néhányat kiemelve egy kisebb gyűjteményt hozott létre belőlük. Dongó Gyárfás Géza 1911-ben az Adalékok Zemplén vármegye történetéhez című folyóiratban felsorolja az 1640–1766 között Sátoraljaújhelyen vállaltott boszorkányokat, szám szerint tízet. A perek közül egy kivételével kilencet elveszetteknek állít, így Bencsuné Poloka Erzsóké is, amelyet én megtaláltam a Kazinczy-féle válogatásban, nem a teljes anyagot ugyan, csak a tanúvallatási jegyzőkönyvet. Ezt a Schram Ferenc: Magyarországi boszorkánypererek 1529–1768 című munka zempléni fejezete sem közli.

„Vallja meg a tanu:

Először. Tudja-e, látta-e, avagy hallotta-e a tanu, hogy mostan folyó 1751-dik esztendőben Böjtjél havának (február) huszadik napja táján ezen tekintetes, nemes Zemplén vármegyébe helyhezetett Agárd nevű helységben Bencsu Ferencné Poloka Erzsók minémű boszorkányságban találtatott, hol és ki házánál.

Másodszor. Kilenc esztendőnek elfolyása alatt, amióta az helységben nevezett Poloka Erzsók lakozik, közönséges hír és gyanúság lött légyen felőle, hogy boszorkány volna és egyéb varázsló, ördögi tudományból származott eszközökkel élne, kiknek ártott nevezet szerint, vallja meg a tanu.

Első tanu Szenczi Anna, 26 éves, agárdi lakos. A vállaltott esztendőben, napon és helyen Bencsu Ferencné Poloka Erzsók bemenvén ezen tanunak házába, ugyan a tanutól kérvén egy poltura (fél garas) pálinkát, parancsolta a tanu öccsének, Szenczi Zsuzsannának, hogy adja neki, azonban míg bejött a házába a tanu, Bencsu Ferencné Szenczi Zsuzsannának szemé láttára az ágya fejében kereskedvén. Amint is panaszkodván Szenczi Zsuzsanna néjje asszonynak, hogy mondván: Bencsuné az ágyfümben kereskedett Néném Asszony, vagy valamit elvett, vagy valamit odatett. Felelvén a tanu: arra az ágyra ne feküdjél, hanem mindjárt hordd ki a szalmát belőle. Azonnal kezdette az leány maga ágyáról a párnát, lepedőt levonni és az ágyfüben tanált egy bokrétaforma öszvegyűjtött mesterséget, melyen volt két csombók, egy alatt, más pediglen felül, a közepiben, mind két szilvának a magva, holt szén vala, szörrel basogatott szalmaszálakkal betekergelve mesterségesen, mely dolgot meglátván a tanu rajta ment Bencsur Ferkónéra... A tanu a mesterséget letevén az asztalra, azonnal hívatta a bírót, s kezébe adta megbeszélvén a dolgot, melyre is a bíró egynéhány esküdt embert öszvegyűjtvén mind megnézték a mesterséget, s azonnal visszaadták a tanunak, hogy tegye a ládájába és zárja be erősen, senki ki ne nyissa,